

Бондар Є.М.*

РОЗВИТОК БАНКІВСЬКОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

The article deals with contemporary and practical approaches to the possible reduction of interest rate risk through the creation and functioning of public and private credit bureaus.

Keywords: interest rate risk, asymmetric information, riskier investments, risk-free investments, the credit bureaus.

Постановка проблеми. Значні коливання відсоткових ставок на різних ринках часто призводять до відчутних збитків банків, що уклали контракт на надання кредитів на внутрішньому і зовнішньому ринках в іноземній валюті або що здійснили вкладення за кордоном. У зв'язку з цим управління боргом і активами у валюті набуває все більшого значення.

Існує дві категорії ризиків, пов'язаних з коливаннями відсоткових ставок: балансовий ризик, причина якого полягає в несприятливому впливі ставок на активи або борги підприємства, банку, інвестиційної або страхової компанії і експлуатаційний ризик, пов'язаний із зростанням фінансових витрат або із скороченням прибутків, що може серйозно порушити роботу підприємств, банків.

Управління ризиками відсоткових ставок почало розвиватися всього три десятиліття тому, одночасно із створенням нових фінансових інструментів. Еволюція в цій області була досить швидкою. Двадцять років тому, якщо у компанії існував борг у формі позики з плаваючою відсотковою ставкою, то не було ніякого способу покриття можливого підвищення ставок, яке збільшило б фінансові витрати підприємства. Не існувало також способів управління цими процесами. Керівнику, що відповідав за валютні ресурси необхідно було чекати дати відновлення кредиту, щоб дізнатися нової відсоткової ставки.

З розвитком нових кредитних ліній і вибору строків кредиту менеджери банків, що відповідали за валютні ресурси дістали можливість, вибираючи адекватні строки кредитування, займати позицію, враховуючи передбачувані зміни відсоткових ставок. Якщо прогнозувалося підвищення ставки, позики робили на дванадцять місяців, і навпаки, якщо припускали, що відсоткові ставки знизяться, то кредитування здійснювали на один місяць. Рішення приймалося по мірі прийняття необхідного рішення з урахуванням строку.

У 1973 р. з'явилися і отримали розвиток ф'ючерсні контракти по відсотковим ставкам. З тих пір стало можливим фіксувати розмір відсоткової ставки для певної дати в майбутньому, залежно від зміни передбачуваних ставок. Пізніше були створені future rate agreements, або ф'ючерсні контракти на відсоткові ставки, що дозволяють обговорювати відсоткову ставку для певної дати в майбутньому.

І нарешті, з'явилися опціони на відсоткові ставки. Незалежно від того, чи укладені вони на ринку опціонів або з банком на позабіржовому ринку, опціони є фінансовими інструментами і служать, в деякому роді, гарантом того, що відсоткова ставка не перевищить

* здобувач кафедри міжнародного бізнесу Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Мазуренко В.П.

певну межу. Використання опціону робить можливим вибір різних стратегій підходу до розміру гарантованої ставки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика економічних ризиків, як результат коливання відсоткових ставок, досить широко висвітлена у вітчизняній і зарубіжній літературі. Різним аспектом цієї надзвичайно широкої проблеми присвячені роботи В.А.Белова, С.М.Борісова, А.С.Гальчинського, М.Грінавалта, С. Гудхарт, П.Ф.Драккера, В.В.Іванова, Г.Б.Клейнер, В.В.Кіселева, Л.Н.Красавінової, І.І.Пузанова, А.І.Рогача, В.П.Тамбовцева, О.Н.Чекмарєвої, П.Енсберга, Т.Хамфри, Дж.Ходгсона та ін.

Мета статті (постановка завдання) – узагальнити сучасні підходи до зниження ризику відсоткової ставки.

Виклад основного матеріалу дослідження. В економічній літературі, в основному, і акцентується увага на ризиках відсоткових ставок, як основної проблеми безпеки функціонування банків, як господарюючих суб'єктів.

Проте, на наш погляд, основною проблемою в діяльності банків є асиметричність інформації. На наслідки асиметричності інформації в банківській сфері вперше звернув увагу Ф.Мішкін [1]. Згідно з його дослідженнями, позичальники мають більшу інформацію про параметри інвестиційного проекту, в який вони мають намір вкласти отримані гроші (майбутні прибутки, ризики). Кредитори в умовах неповної інформації змушені страхуватися від невизначеності, позичаючи гроші під середню відсоткову ставку між ризиковими і безризиковими інвестиціями. Це призводить до того, що позичальники, яким потрібні гроші для фінансування високодохідних проектів з низьким ступенем ризику, змушені платити більший відсоток, ніж у разі інформаційної прозорості. В той же час позичальники, що фінансують високо ризикові проекти, мають можливість отримати гроші під більш низький відсоток. Усе це призводить до витіснення «хороших» інвестиційних проектів «поганими» і, як наслідок, до пониження якості кредитних портфелів банків.

Крім того, кредитори можуть бути нездатними контролювати дії позичальників після отримання позики. Позичальник може зайнятися видами діяльності, що збільшують ризик неплатоспроможності, або прагнути укрити прибутки від своїх інвестицій, щоб не платити по зобов'язанням. Наслідком є зниження обсягів і встановлення високої відсоткової ставки кредитування. Це примушує кращих позичальників йти з ринку. Ненадійні у фінансовому відношенні позичальники згодні на високу плату за кредит, оскільки знають, що існує висока ймовірність неповернення позики. Наслідком цього стає ризикована кредитна політика і загроза фінансової спроможності кредиторів або їх прагнення максимально обмежити видачу позик, незважаючи на наявність на ринку надійних позичальників. Все це негативно відбивається на стані реального сектору економіки і фінансового ринку. Ці проблеми вирішують за допомогою кредитних бюро, створених для обміну інформацією про позичальників між кредиторами.

Кредитне бюро – це спеціалізована фінансова установа, що акумулює інформацію про усі кредити, видані фізичним і юридичним особам в цілях попередження і зниження кредитних ризиків. Це історія грошових стосунків позичальника і банку, в якій зберігаються дані про розмір, терміни і відсотки взятого кредиту. Основною метою діяльності кредитного бюро є надання банкам достовірної і максимально повної інформації про потенційного клієнта, що бажає отримати в банку кредит.

Створення спеціальних баз даних про клієнтів банків дозволяє краще визначати потреби клієнтів, мінімізувати ризики, забезпечувати постійний моніторинг за видачею банківських кредитів і операціями банків в різних регіонах, удосконалювати управління кредитною політикою, підвищувати якість кредитного портфеля, і, кінцем кінцем, підвищувати надійність і ефективність банківської діяльності. Безумовно, наявність централізованої бази даних про усіх позичальників спрощує процедуру видачі кредиту і, одночасно

сприяє дисциплінованості одержувача кредиту за допомогою формування негативних кредитних історій при невиконанні зобов'язань.

Створення кредитного бюро можна вважати новим етапом в розвитку трансформаційних економік. Організуючи централізовану систему обміну даними про одержувача кредиту, банки дістають можливість більш оперативно приймати рішення за заявками на отримання кредиту, одночасно мінімізують ризики його неповернення. У перспективі результатом діяльності кредитного бюро є зниження відсоткової ставки для благонадійних клієнтів і як наслідок збільшення обсягів кредитування. В той же час позитивна кредитна історія буде фактором зниження розміру необхідних гарантій і поручительств.

Недовіра до впровадження централізованої бази даних в інфраструктуру взаємодії клієнта з банком, може бути виправдана тільки після певного періоду застосування. Але і в цьому випадку йдеться про удосконалення організації її діяльності. Зараз же сумніви у громадян з приводу необхідності створення кредитного бюро пов'язані більшою мірою з функціями нової установи з акумуляції і надання інформації, що стосується їх.

У міжнародній практиці існують різні підходи до організації кредитних бюро. Основну частку представляють приватні компанії, що функціонують як спеціалізовані кредитні бюро, і окремі організації, що формують і обслуговують великі бази даних або окремо, або в тісному взаємозв'язку один з одним, однак існують і державні кредитні бюро. В обох випадках дані про потенційного позичальника надаються на платній основі. Одночасно кредитні бюро можуть обмежуватися створенням баз даних про позичальників однієї країни (регіону), так і акумулювати інформацію про підприємства – резидентів інших країн. Кредитні бюро можуть, як збирати інформацію по всіх одержувачах кредитів, так і спеціалізуватися тільки на юридичних або фізичних особах.

Різні кредитні організації і банківські установи об'єднуються для створення цієї бази. Буває як внутрідержавні, так і міжнародні бази цих кредитних історій.

Кредитні історії почали розвиватися в США. Сьогодні в США практично у кожного громадянина є своя кредитна історія. Як тільки у людини з'являються «офіційні записи», будь то номер соціального страхування, банківський рахунок або права, з'являється і кредитна історія.

Одним з найбільших у світі кредитних бюро є розташоване в Німеччині агентство Dan & Bradstreet, в базі якого нині міститься інформація про більш ніж 130 млн. компаній. У США більшість спеціалізованих кредитних бюро акумулюють і розповсюджують інформацію в основному про фізичних осіб – одержувачів кредитів. Найбільшими з них є три фірми – Equifax, Experian і Trans Union. В той же час, крім досє на фізичних осіб, Experian має картотеку з даними підприємств і конкурує в цьому відношенні з Dan & Bradstreet [11].

У США кредитні установи щомісячно направляють в кредитні бюро дані про стан кредитних рахунків всіх своїх клієнтів. У базу даних вводяться також всі офіційні повідомлення про банкрутства, судові процеси, податкові пільги, виборчі списки та інше. Програмне забезпечення, що використовується в кредитних бюро, дозволяє порівнювати кожен нову інформацію про клієнта із наявною і вносити необхідні зміни. Щоб забезпечити максимальну безпеку інформації, допуск до неї отримують особи, що мають на те спеціальний дозвіл, при цьому кожен допуск до бази даних обов'язково реєструється.

У Франції всі кредитні організації в обов'язковому порядку повинні передавати державному кредитному бюро, що функціонує при Центральному банку країни, відомості про своїх позичальників. Центральний банк, у свою чергу, повідомляє банки про всі кредити, які їх клієнти отримали в інших кредитних організаціях.

В Росії і Україні спеціалізовані бази даних зосереджені в приватних компаніях. Так, Українські банки можуть значно знизити свої ризики при видачі кредитів за допомогою

першого вітчизняного кредитного бюро ТОВ «Українське бюро кредитних історій», в базі даних якого зосереджено більше 10 млн. кредитних історій як юридичних, так і фізичних осіб. Одним із засновників бюро виступив лідер українського банківського ринку Приватбанк [12].

Ефективність функціонування кредитних бюро (БКІ) підтверджена рядом досліджень. Так, фірма Fair Isaac провела в США два дослідження (з інтервалом в один рік), які базувалися на більш ніж 1 млн. довідок про фізичних осіб, підготовлених кредитним бюро Trans Union на замовлення кредитних установ. Довідки були розділені на «позитивні» і «негативні». Останні стосувалися фізичних осіб, які протягом року хоч би по одній кредитній лінії затримували погашення кредиту на термін в три і більше місяці. Відповідно стан кожної фізичної особи на дату дослідження оцінювався як «добрий» або «поганий». Результати дослідження показали, що якби кредитні установи задовольняли запити на позики всіх фізичних осіб, не враховуючи якості їх досьє, то 12,8 % всіх кредитів, отриманих протягом року, виявилися б «сумнівними», тобто погашалися б не вчасно або не погашалися зовсім [13].

Є декілька факторів, які можуть несприятливо вплинути на кредитні історії фізичних осіб. З них найпоширеніші це:

- часті зміни місця проживання (часті переїзди з місця на місце говорять про ненадійність клієнта);
- відсутність особистого житла (зняття житла в оренду грає не на користь позичальника);
- наявність великої кількості дрібних або нових кредитних ліній;
- існувала хоч би одна відмова від видачі кредиту;
- не виплачений вчасно кредит є дуже вагомим фактором для заниження кредитного рейтинг-ваги.

До факторів, які сприяють поліпшенню кредитної історії можна віднести:

- наявність кредитних ліній і їх тривалість (тривалий кредит, за яким не затримується оплата, є великим плюсом в кредитній історії);
- місце роботи (робота на серйозній фірмі впродовж тривалого терміну також є позитивним фактором);
- високий рівень зарплати, наявність ощадного або чекового рахунок є також позитивним фактором.

Діяльність кредитних бюро має велике значення у підвищенні стійкості банківської системи: по-перше, кредитні бюро підвищують рівень відомостей банків про потенційних позичальників і дають можливість більш точного прогнозування зворотності позик. Це дозволяє кредиторам ефективно визначати напрям і ціну позики, зменшуючи ризик виникнення проблеми несприятливого відбору; по-друге, кредитні бюро дозволяють зменшити плату за пошук інформації, яку стягують банки зі своїх клієнтів. Це веде до вирівнювання інформаційного поля усередині кредитного ринку і примушує кредиторів встановлювати конкурентні ціни на кредитні ресурси. Крім того, більш низькі відсоткові ставки збільшують дохід позичальників і стимулюють їх діяльність; по-третє, кредитні бюро формують дисциплінуючий механізм для позичальників, підвищує стимул до повернення кредитів і зменшує ризик несумлінної поведінки. Кожен позичальник знає, що у разі невиконання зобов'язань його репутація у потенційних кредиторів рухне, відрізаючи його від позикових коштів або роблячи їх для нього набагато дорожче.

Кількість і якість інформації наявної в даний час не задовольняє запитам банків, і вони, будуючи стосунки з позичальниками, користуються послугами своїх служб безпеки. Це здорожує кредити, збільшує час розгляду кредитної заявки. Проблема нестачі інформації у банків пов'язана з тим, що небанківські організації, що надають кредити і послуги

населенню (ломбарди, магазини, стільникові оператори, житлово-комунальні підприємства та ін.), за чинним законодавством, не можуть і не зобов'язані надавати інформацію в бюро кредитних історій. Крім того, і це показує практика Російської Федерації, низка великих банків (наприклад, Ощадбанк, «Російський стандарт») мають свої кредитні бюро і не хочуть передавати інформацію по своїх позичальниках на національний рівень, ділитися нею з іншими банками, побоюючись втратити вигідних клієнтів.

В Україні кредитні історії ще не так сформовані і розвинені і тому записи туди з'являються для окремої особи після того, як вона взяла перший кредит. Відносно фізичних осіб в основному кредитні історії пов'язані з купівлею нерухомості, в основному житла. За станом на 1 квітня 2010 р. в Україні 16 банків надавали іпотечні кредити на первинне і вторинне житло. Згідно з даними Української національної іпотечної асоціації (УНІА), кредити на житло надавали наступні банки: БТА Банк – мінімальна відсоткова ставка становила 16,5% річних в гривні, максимальний термін іпотеки – 4 року, розмір першого внеску – мінімум 50%; Кредитпромбанк – мінімальна процентна ставка становила 20% річних в гривні, максимальний термін іпотеки – 30 років, розмір першого внеску – мінімум 25%; Аркада – мінімальна процентна ставка становила 15-23% річних в гривні, максимальний термін іпотеки 15-20 років, розмір першого внеску – мінімум 30% [14].

Згідно із законом позичальник повинен дати згоду на передачу відомостей про себе в БКІ. Клієнт банку під загрозою відмови у видачі кредитів в більшості випадків погодиться. Але клієнти ломбардів і стільникових компаній відмовляться, оскільки на них немає важелів впливу. Оператори комунальних служб не укладають з громадянами жодних договорів і не має права передавати інформацію в БКІ без згоди громадян.

Практично відсутнє державне регулювання діяльності БКІ, що підвищує ризики розголошення конфіденційної інформації і її неправомірного використання. У Законі про кредитні історії мають бути прописані функції з нагляду і контролю над діяльністю БКІ. Зокрема має бути присутньою система нормативів, що дозволяють контролювати ризики діяльності БКІ, заходи впливу у разі недотримання нормативів. Таким чином, система кредитних бюро, інформація яких може стати серйозним фактором зниження кредитних ризиків і підвищення стійкості банків, в нашій країні поки не працює.

На нашу думку, для української практики представляють інтерес і можливі для використання наступні моменти зарубіжного досвіду діяльності кредитних бюро.

1. У багатьох країнах діяльність кредитних бюро будується так, щоб вона не порушувала особистих прав і свобод громадян. Законом визначається ціла низка гарантій, таких як обмеження на доступ до персональних даних, заборона на вільне надання «білої» інформації (наприклад, у Фінляндії і Австрії); обов'язкове виключення індивідуальних даних через певний проміжок часу (7 років в США, 5 – в Австралії); заборона на збір точної особистої інформації (релігійна, расова приналежність, політичні погляди і тому подібне); право доступу, перевірки і виправлення інформації самим позичальником. Наприклад, в США діяльність кредитних бюро регулюється законом про достовірну оцінку кредитоспроможності, прийнятим в 1971 р. Згідно з цим законом довідка про кредитоспроможність не повинна містити інформації про банкрутства, що відбулися більше 14 років тому, про стягнення по рахунках більш ніж семирічної давності, про зроблених більш семи років тому арештах майна у зв'язку з несплатою податків, про позови і судові рішення більш ніж семирічної давності, про випадки арешту, пред'явлення звинувачення або засудження більш ніж семирічної давності, а також іншу негативну інформацію більш ніж семирічної давності [2].

2. У ряді країн замість приватних кредитних бюро існує інститут державної реєстрації кредитів. Надання інформації в загальнонаціональну базу даних є обов'язковим, а сама інформація стандартизована (кредити вище встановленого рівня, надані за певний часо-

вий інтервал). Так, у Франції при Банку Франції функціонує Центральне бюро ризиків, куди всі кредитні організації зобов'язані надавати інформацію про позичальників і надані ними кредити на суму понад 200 тис. франків, а також ряд додаткових відомостей, наприклад, баланси клієнтів [2]. У США відповідно до Акту про точність кредитної звітності (прийнятий в 1970 р.) кредитному бюро дозволено видавати кредитні довідки одержувачам, тільки якщо ті займаються законними угодами. Потенційний роботодавець при прийомі на роботу має право запросити кредитну довідку для оцінки кандидата.

Таким чином, слід констатувати, що світова практика показує можливість зменшення відсоткової ставки за кредитами і зменшити невизначеність при кредитуванні за рахунок створення і функціонування кредитних бюро. Це вирішує проблему з кредитуванням фізичних осіб, однак не вирішує проблеми господарюючих суб'єктів, зокрема банків.

Проблема зниження невизначеності господарюючих суб'єктів вирішується частково. Справа в тому, що потрапивши в список «неблагонадійних» господарюючий суб'єкт фактично не зможе з нього вибратися, оскільки в умовах ринкової конкуренції і за відсутності реальних грошей, неможливо реструктурувати його діяльність без його банкрутства. Санація господарюючого суб'єкта потребує часу і витрат, що при збігу економічних і політичних обставин може спричинити соціальну напругу.

Література

1. Мишкин Ф. Экономическая теория денег, банковского дела и финансовые рынков: Пер. с англ. Д.В. Виноградова / Под ред. М.Е. Дорошенко. М, 1999. С. 106.
2. Ветрова А.В. Кредитное бюро: проблемы и решения. М.: Международный фонд экономических и социальных реформ (Фонд «Реформа»). – 2000. – С. 14.
3. Экономическая и национальная безопасность: Учебник / Под. ред. д.э.н. Л.П.Гончаренко. – М.: ЗАО «Экономика». – 2007. – 543.
4. Белоусов В.Л., Гончаренко Л.П., Елисеєв В.А. Менеджмент: экономическая безопасность. – М.: РИНКЦЭ. – 2005.
5. Міжнародні фінанси: Підручник / За ред. О. І. Рогача. — К.: Либідь, 2003. — 784 с.
6. Лютий І.О., Криклій А.С., Юрчук О.М., Риннок фінансових послуг України в умовах глобалізації фінансового ринку: тенденції та перспективи //Економіка і держава. – 2008. – № 03. – с. 5-7.
7. Національні фінансові системи в умовах глобалізації /За ред. д-ра екон. наук проф. Лютого І.О. Івано-Франківськ: 2008.
8. Грудзевич У. Регіональні фактори впливу на розвиток фінансового ринку та їх класифікація // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Проблеми формування і реалізації політики сприяння розвитку підприємництва в Україні (Зб. наук. пр.) / НАН України, Ін-т регіональних досліджень. – Л., 2002. – Вип. 1 (XXXII). – С. 248–255.
9. Завгородній А.Г., Вознюк Г.Л., Смовженко Г.С. Фінансовий словник. - К.: Знання, 2000.
10. Косолапов А.Г. Фінансові методи стимулювання ринкових перетворень в Україні, - К.: Знання, 2000.
11. www.kreditov.ru/oz_sved.html
12. ТОВ «Українське бюро кредитних історій» - [електронний ресурс]www.ubki2.com.ua/ua/about-01.html?PHPSESSID...
13. benefit.by/page/show/articles/5
14. www.rbc.ua/.../ipotchnye-programmy-v-i-kv-2010-g-predostavlyayut-tolko-16-26052010111700